

Olle Ferm, *Olaus Petri och Heliga Birgitta. Synpunkter på et nytt sätt att skriva historia I 1500-talets Sverige*, (Runica et Mediaevalia, Scripta minora 15), Sällskapet Runica et Mediaevalia–Olaus Petri -stiftelsen: Stockholm 2007. 215 s.

Tukholman yliopiston historian professori Olle Ferm pyrkii uudessa kirjassaan tarkistamaan kuvaamme eräästä Ruotsin reformaatioajan tärkeimmästä historioitsijasta, Olaus Petristä (1493?–1552). Kirjan otsikointi on sikäli harhaanjohtava, että Pyhä Birgitta, kuten myös häntä sivuava historiankirjoitus, näyttelee kirjassa vain sivuosaa. Ferm käsittelee ennen muuta Olaus Petriä ja historiankirjoituksen historiaa 1500-luvun Ruotsissa ja Euroopassa, sivuten tosin myös varhaisempia aikoja historiografisen teemansa puitteissa.

En Svensk Cröneka -teoksen kirjoittaja Olaus Petri on perinteisesti nähty uuden, humanismista vaikutteita ottaneen reformatorisen historiankirjoituksen suurena skandinaavisena edustajana, joka suhtautui lähteisiin suuremmalla kriittisyydellä kuin keskiaikaiset edeltäjänsä. Ferm lähtee tarkistamaan tätä kuvaa ja onnistuukin tuomaan esiin uusia piirteitä hänen historioitsijaprofiilisistaan. Lähtökohdaksi Ferm hyväksyy perinteisen ja perustellun näkemyksen Olaus Petristä ruotsalaisen historiankirjoituksen uudistajana, mutta hän pyrkii analysoimaan aiempaa yksityiskohtaisemmin mistä tässä uudistuksessa oli kysymys. Teoksen alussa Ferm ilmoittaa tehtäväkseen selvittää, millä tavalla Olaus Petri irtautui keskiaikaisesta historiankirjoituksen perinteestä, miten hänen kirjoitustapaansa voi luonnehtia ja mitkä olivat hänen tärkeimmät esikuvansa.

Tutkimuksen ytimen muodostaa Maunu Eerikinpojan (1319–1364) hallituskautta koskevan myöhäiskeskiaikaisen ja varhaismodernin historiankirjoituksen analyysi. Ferm käsittelee Maunu Eerikinpojan kuningaskuvan muutosta Birgittalaisesta historiankirjoituksesta Olaus Petriin. Oleellinen selitystä vaativa ilmiö on Olaus Petrin aiempaa positiivisempi käsitys Maunu Eerikinpojasta ja tämän tulkinnan ilmentämä katkos aiempaan traditioon.

Olaus Petriä varhaisemmassa historiankirjoituksessa Maunu Eerikinpojan hyvin kielteinen imago perustui ennen muuta Pyhän Birgitan todistukseen hänen paheistaan. Olaus Petrille Birgitta ei kuitenkaan ollut sen ihmeellisempi auktoriteetti kuin historian muutkaan inhimilliset toimijat, ja hän esittää myös epäilyksiä Birgitan näkyjen aitoudesta. Olauksen näkemyksensä mukaan Birgitan kuninkaasta esittämä mielipide lähti poliittisista motiiveista heijastaen aatelin ja kuninkaan konfliktia, jossa Birgitta oli osallisena. Olaus Petri siis tarkastelee katolisen pyhimyksen näkyjä samalla tavalla kuin muitakin lähteitä; niillä ei ole itsestään selvää auktoriteettiasemaa.

Tämän havainnon ympärille Ferm alkaa rakentaa varsin uskottavaa kuvaustaan Olaus Petristä historioitsijana. Fermin Olaus Petri edustaa kyllä uutta oppineisuutta lähdekriittisessä suhtautumisessaan, mutta samalla hänen toiminnassa vaikuttavat poliittiset motiivit, Birgitan tapauksessa reformaation aatemaailma. Ferm toteaa, että myös keskiajan historioitsijat analysoivat ihmisten motiiveja ja poliittisista tarkoituspelistä nousevia kuvauksia, mutta he jättivät pyhimystekstit tällaisen kriittisen tarkastelun ulkopuolelle. Olaus siis laajensi jo olemassa olevaa lähestymistapaa uuden ilmiön käsittelyyn, ja meille lähdekriittisyytenä näyttäytyvä toiminta on siis seurausta myös uskonnollisesta paradigmanvaihdoksesta.

Fermin esittämä hyvä huomio on, että Olauksen päämääränä ei ole kirjoittaa historiaa vain historiallisen tiedon lisäämiseksi, vaan etusijalla ovat Fermin pragmaattisiksi kutsumat intressit. Historian keskeinen tehtävä on Olaus Petrin mukaan opettaa lukijoille, kuinka rauha ja hyvinvointi säilytetään ja sodat ja onnettomuudet vältetään. Historian hyöty siis perustuu sen kykyyn opettaa poliittista taitoa, ja tästä hyödyllisyydestä lähtee myös totuudellisuuden vaatimus. Lukijan on saatava tietää kaikista menneisyyden tapahtumiin vaikuttaneista olosuhteista ja toimijoiden motiiveista, jotta hän voisi oppisi näistä tapahtumista mahdollisimman paljon.

Ajatus historiasta moraalisen toiminnan opettajana on luonnollisesti äärimmäisen perinteinen, joskin Olaus Petrin kuvauksessa tähän yhdistyy

poliittisen pragmatismien juonne, jota voitaneen pitää eräänlaisena renessanssi-piirteenä. Olaus kiinnittää huomattavasti enemmän huomiota yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja poliittisen toiminnan motiiveihin kuin useimmat keskiaikaiset historioitsijat varsinkaan Ruotsissa. Ferm korostaa silti järkevästi Olausen ajattelutavan jatkuvuutta keskiaikaiseen perinteeseen ja samalla hänen motiivinsa eroavaisuuksia verrattuna moderniin ajatuksen tieteellisen historian luonteesta ja tehtävästä. Tässä hänen ajatuksensa poikkeavat aiemmasta tutkimuksesta, varsinkin Fermin usein mainitsemasta Gunnar Westinistä.

Vaikka Fermin kokonaiskuva tutkimuskohteestaan tuntuu uskottavalta, käsittelyssä on silti ongelmia. Ensimmäinen näistä on varsinaisen lähteisiin kohdistuvan analyysin vähyys. Ainoastaan ensimmäinen luku tarkastelee suoraan Olaus Petrin kirjoittamaa historiaa, ja sekin oikeastaan vain yhtä, Maunu Eerikinpoikaa käsittelevää lyhyttä kappaletta. Samankaltaisen otteen soveltaminen myös joihinkin muihin Olausen kronikan osiin olisi ollut erittäin toivottavaa.

Toinen ongelma liittyy tutkimuksen ankkuroimiseen aiempaan tutkimustraditioon. Ainakin ruotsalaisen kentän ulkopuolelta tulevalle lukijalle muodostuu näet kuva, että kirja osallistuu varmaankin johonkin keskusteluun, mutta tätä keskustelua ei lainkaan avata lukijalle. Ainoat viitteet aiempaan Olaus Petri -tutkimukseen liittyvät Gunnar Westiniin, mutta edes Westinin Olaus Petri -kuvaa ei esitellä systemaattisesti. Lukijalle ei siis suoraan kerrota, mikä on Fermin uusi argumentti ja miksi tämä tutkimus on merkittävä.

Sama pulma liittyy teoksen ankkuroimiseen laajempaan, yleiseurooppalaisen historiankirjoituksen historiaa käsittelevään keskusteluun. Aihetta sivuava väljä taustoitus on runsasta ja Ferm esittelee keskiajan ja uuden ajan alun historiografiasta kiinnostuneelle monia aikakauden tärkeimpiä historioitsijoita ja historiankirjoituksessa vaikuttaneita suuntauksia. Silti varsinkin varhaisempaan keskiaikaiseen aineistoon paneuduttaessa jää epäselväksi, millä perusteella anekdootinomaisia viittauksia tiettyihin kirjoittajiin nostetaan esiin.

Ferm välttää yhdistämästä laajasti käsiteltyä taustamateriaalia tiukasti Olaus Petriin, sillä varmoja vaikutussuhteita on vaikea osoittaa. Olausen luultavan esikuvan, Polybioksen laajan käsittelyn merkitys jää samasta syystä hieman huteraksi. Pyrkimyksenä on kuvata Olausen yleistä intellektuaalista elämänpiiriä, mutta olisi ollut kirjalle eduksi jos tämä tausta-aineisto olisi kyetty yhdistämään tiiviimmin Olaus Petriin tai vaihtoehtoisesti rajattu perustellummin ja tiukemmin.

Kirjoittajana Ferm on läpinäkyvä ja hän tuo jatkuvasti esiin omat premissinsä avaten omia ajatuskulkujaan lukijalle. Tämä sinänsä kiitettävä pyrkimys avoimuuteen ja käsitteelliseen selkeyteen uhkaa kuitenkin kääntyä itseään vastaan, ja muuttuu paikoin jaarittelevuudeksi. Lukija ei välttämättä ole kiinnostunut kirjoittajan ajatusprosesseista, vaan pikemminkin prosessin tuloksista. Tämä ongelma korostuu siksi, että kirjoitustyyli on melko kaukana meilläkin jatkuvasti suositummasta angloamerikkalaisesta tavasta rakentaa argumentatiivinen teksti. Lukijan oletetaan olevan kiinnostunut aiheesta, eikä Olaus Petrin tai käsillä olevan tutkimuksen merkitystä uuden ajan alun historian ymmärtämiselle korosteta. Yhtäältä on virkistävää, että kirjoittaja ei pyri tekemään omasta tutkimuskohteestaan maailmanhistorian avainkysymystä, mutta toisaalta lähestymistapa jossain määrin syö kirjan kiinnostavuutta.

Edellä kuvatut ongelmat kulminoituvat kirjan viimeisessä, hieman hämärässä luvussa *Tankefigur och diskurs*. Tässä Ferm käy läpi diskurssiteoriaa ja ruotsalaisen sosiologi Johan Asplundin lanseeraamaa 'ajatuskuvion' (*tankefigur*) käsitettä. Luku linkittyy ilmeisesti ruotsalaiseen historianteoreettiseen keskusteluun, mutta yhteyttä ei avata lukijalle. Minulle jäi arvoitukseksi miten Fermin ja Asplundin ajattelu suhteutuu yleiseen länsimaiseen historian metodologiaa koskevaan keskusteluun. Kenties kirja on ruotsinkielisenä tähdätty osallistumaan vain ruotsalaiseen historiakeskusteluun, mutta epäilen onko tällainen sisäänpäin lämpiävyys tuonkaan keskustelun kannalta edullista.

Kokonaisuudesta itselleni jäi tuntemus, että teos olisi luultavasti parempi jos se olisi joko näkemyksellisempi tai pedantimpi – nyt jäädään puolitiehen molemmissa suunnissa. Yhtäältä joko laajempi Olaus Petrin teosten tekstianalyysi ja henkilöhistorian avaaminen tai toisaalta esseistisempi, rohkeampi ja vähemmän kiemurteleva kirjoitustapa olisivat kumpi tahansa voineet tehdä kirjasta kiinnostavamman. Lopuksi on kuitenkin todettava, että esitetyistä kritiikistä huolimatta kirjaa ei voi pitää kokonaisuudessaan mitenkään epäonnistuneena. Fermin hypoteesit Olaus Petrin historiallisen esitystavan muotoutumisesta tuntuvat uskottavilta ja tuovat selvästi esiin uutta tietoa hänen toiminnastaan. Teoksessa esitetyt uudet ideat olisi voinut kuitenkin tuoda ilmi huomattavasti lyhyemmin, sillä nyt kirja sisältää tarpeettoman paljon erilaista tyhjäkäyntiä.

Jaakko Tahkokallio, FM
Historian laitos, Helsingin yliopisto
jaakko.tahkokallio[at]helsinki.fi